

februari 19

M E D D E L A N D E

Nr. 16

från

S K Å N E S V A P E N H I S T O R I S K A F Ö R E N I N G .

Söndagen den 23 februari kl. 17.00 kallas föreningens medlemmar till ordinarie årsmöte på Malmö Museum (Kungens kammare på Malmöhus slott), vid stadgeenliga förhandlingar äga rum. Medlemmarna uppmanas att talri infinna sig.

Dagordning:

1. Protokolluppläsning.
2. Styrelsens verksamhetsberättelse för år 1946
3. Revisorernas berättelse för verksamhetsåret
4. Frågan om ansvarsfrihet.
5. Val av ordförande.
6. Val av styrelse.
7. Val av styrelsesuppleanter och revisorer.

Efter förhandlingarnas slut kl. 18.00 föredrag av Kungl. Armémuseums styresman, överstelöjtnant Th. Jakobsson, Stockholm, över ämnet "Svensk arméns historiska samlingar genom tiderna." Föredraget belyses med sk. optikonbilder. Till föredraget kl. 18.00 inbjudes även icke medlemmar.

Medlemmarna uppmanas att propagera för talrik anslutning även till föredraget och uppmanas att taga intresserade med. Efter föredraget gemensam middag till vilken sekr. mottager anmälan om deltagande vid sammanträdet början.

Ordinarie sammanträdet

den 4 dec. var relativt talrikt besökt. Ordf., som ledde förhandlingarna, hälsade de närvarande medlemmarna välkomna, varefter förhandlingarna vidtogs. Efter dessas slut demonstrerade ordf. av honom nyförvärvade tvenne svenska officersvärjor, en tidig karolinsk från 1700-talets början och en från 1820-talet, båda med drabantfästen. Den förstnämnda värjan hade på klingan ovanför "blodrännen" instansade Karl XII:s namnchiffer $\overline{\text{X}}$. Ordf. påvisade differenserna i detaljutformningen av de båda värfästena, varvid vikten lades på de typologiska olikheterna hos en karolinsk och en sen efterkarolinsk värja. Sekr. demonstrerade därefter en fransk kantantändningsrevolver från 1800-talets mitt. Typen är ytterst sällsynt. Enligt uppgift finnes ingen sådan på Armémuseum och ej heller på Tøjhus museet i Köbenhavn. Däremot skall på Livrustkammaren finnas en revolver av liknande typ fast av betydligt senare tillverkning. Dessutom förevisade sekr. tvenne ovanliga officerssablar använda vid Vendes artilleriregemente åren 1860 - 1870.

Efter demonstrationen höll fänrik Olle Cederlöw föredrag över ämnet "Poltavatrofén i Kreml," belyst med balloptikonbilder. Föredraget, som förut publicerats i Karolinska förbundets årsbok 1946, har av red. förut i största korthet refererats i föreningens Meddelande nr 14, men lämnas här nedan ett fylligare referat av föredraget. Efter föredraget avtackades fänrik Cederlöw av ordf., varefter man samlades till sedvanlig supé på Restaurant Tunneln, i vars 600-åriga källarvalv medlemmarna särskilt trivas.

Poltavatrofén i Kreml.

Referat av fänrik Olle Cederlöws föredrag.

På nyåret 1710, började fänriken, defilerade den ryska armén genom Moskva medförande de troféer, som tagits på slagfältet vid Poltava och senare

vid Perevolotjna. Det dåtida danska sändebudet Just Juel har ingående skildrat denna händelse i sina bekanta dagboksanteckningar. Enligt dessa defilerade huvuddelen av den ryska armén åtföljd av de fångna svenskarna och det från dem erövrade krigsbytet, vilket senare i huvudsak bestod av cirka 300 fanor och standar, nio par pukor av koppar och ett par av silver, hela det svenska fältartilleriet, över åttio pjäser samt slutligen sextiotalet trossvagnar och den sönderskjutna hästbår, varpå Karl XII vilat under slaget. Dessa uppgifter, framhöll föredragshållaren, stämmer något så när med andra dåtida uppgifter t.ex. Theatrum Europaeum von Weihes dagbok samt det 1719 utkomna arbetet "Leben und Tod Carl des XII."

Efter segerparaden införlivades troféerna med rustkammaren i Kreml, där de förvarades till år 1737, då en häftig brand härjade den del av borgen som vari dessa voro inrymda. Vid detta tillfälle förstördes större delen av troféerna, varvid det fåtal, som återstod, fördes till St. Petersburg, varpå de senare fördes vidare till Novgorod och andra platser för att slutligen återbördas till Moskva och Kreml. Vid återkomsten dit, räknade de endast ca etthundrafemtio nummer, varvid dock är att märka, att en del av fanorna och standaren fingo kvarstanna i St. Petersburg, där de förvarades i Peter Pauls katedralen, Kasanska och Kronwerksky arsenalen. Genom dessa omflyttningar ha nämligen även andra troféer tillkommit, som ej höra till det ursprungliga beståndet. Dessa svenskninner äro sammanförda till en enhetlig samling benämnd Poltavatrofén, vilken är uppställd i Oroushérnaja Paláta, Rysslands livrustkammare.

Trofén kan uppdelas i tvenne huvudgrupper. Den första omfattande till Karl XII personligen attributerade föremålen och den andra övriga nummer av mindre affektionsvärde men från vapenhistorisk synpunkt mer intressanta. Inom den förstnämnda märkas enligt den ryska katalogen konungens bår, värja, fältbestick och kommandostav. Flertalet av dessa äro i hög grad apokryfiska. Vad först båren beträffar, rör den sig om en bårstol avsedd att transporteras av två män. Enligt den ryska inventarieförteckningen kom den till samlingarna först år 1809, vilket säger en hel del. Av samtida skildringar och ögonvittnen framgår, att konungen under slaget färdades på en hästbår. Både Juel, Jöran Nordberg och fän

rik Robert Petre säga det med bestämdhet. Bärstolen måste därför betecknas som mycket tvivelaktig. Sak samma är förhållandet med värjan. Först år 1896 tillfördes den rustkammaren som gåva från en förnäm sydrysk familj med uppgift, att den tagits från konungen vid kalabaliken vid Bender. Då man vet, att konungen efter kalabaliken återfick sin värja, är denna uppgift felaktig. Men värjan utgör i sig själv, framhöll Cederlöw det bästa beviset, att den ej tillhört Karl XII. Hela fästetypen är helt skild från det karolinska värjfäste, som fördes i svenska armén och var av finnas så många exemplar bevarade. Däremot förekomma fästen av denna typ allmänt på västeuropeiska officersvärjor. Klingan kan däremot gott vara svensk, och värjan kan ha förts av en utländsk officer i svensk tjänst, förutsatt att fäste och klinga ursprungligen hört samman. Fältbesticket är en jaktkniv, som har en direkt motsvarighet i rustkammaren i Windsor, vilken även den tillskrives Karl XII. I båda fallen återfinnes konungens krönte namnchiffer, men detta är ju visst icke något bevis för, att det tillhört konungen personligen. På tal om kommandostaven, som ryska katalogen kategoriskt tillskriver Karl XII, redogjorde föredragshållaren för kommandostavens historiska utveckling. Denna kommandostav härstammar med säkerhet från Gustav II Adolfs tid. Den bär svensk riksvapnet och konungarna av Vasahuset ingraverat och ovanför detta GA (Gustavus Adolphus Rex) under öppen krona. Tal. redogjorde för olika teorier men stannade personligen för den meningen, att staven emanerar från andra vägar än från Poltava, t.ex. från befintliga svenska rustkammaren (Narva, Riga).

Den andra avdelningen är däremot vapenhistoriskt mera intressant. De ^{m/} stå av fälttecken, distinktionstecken, vapen och musikinstrument. Men även här föreligger stor oklarhet. Fälttecknen bestå av fem standar. Men de stämna icke med de karolinska fan- och standarförordningarna, t.ex. av år 1686 och ett av Karl XII till krigskollegium år 1700 ställt supplerande brev. Ifrågavarande standar äro blinda, då de däremot enligt förordningen skulle vara försedda med vapenbilder eller namnchiffer. Petrelli, som undersökt standaren, ifrågasätter, om icke de ursprungliga dukarna gått förlorade vid branden i Kreml, och de nuvarande, som i mast likna modärnt möbel- eller gardintyg, senare påspikats stängerna

Standarstängerna ha upptill genombrutna spetsar, alla mer eller mindre olika. Gemensamt är det krönta namnchiffret. Att de äro olika verkar förbryllande och står icke i samklang med det karolinska skedets enhetsständer vanden. Men då vissa av spetsarna jämförda med andra bevarade sådana överensstämmer i så hög grad, att man frestas tala om modellenlighet, ligger det nära till hands att antaga den vara avsedd för olika trupp- och alags fälttecken. Men så är icke fallet enligt Wernstedts "Svenska Standar och Fanor" (Meddelanden från Riksheraldikerämbetet). En systematisering av de olika spetsstyperna torde icke vara möjligt t.o.m. inom samma förband. Sammanställer man att dukarna äro blinda (en typ som faktiskt förekom på 1670-talet enligt Wernstedt) och förutsätter, att de äro autentiska, kommer man till resultatet, att standaren sannolikt härstamma från sagda tid.

Bland distinktionstecknen särskiljas ringkragar och stångvapen (halvpikar) det sistnämnda med stor tväksamhet, framhöll fänrik Cederlöw. Den ryska katalogen uppger, att det icke rör sig om sådana utan om fanstänger, varkas dukar gått förlorade vid den bekanta branden. Petrelli, som undersöker dem, hävdar att det är fråga om officersspontoner. Han stöder sig i detta fall på, att stängerna sakna märken efter dukarnas fastsättning, vid dock förutsätter, att stängerna äro original. Är Petrellis uppfattning riktig, innebär detta att man i denna grupp har en samling av här i landet det okända distinktionstecken. År 1697 och 1698 påbjöds i kungl. brev hur dessa "halfpiquer" skulle se ut, och detta se vi på bevarade exemplar såväl som avbildningar på porträtt. Särskilt intressant i detta sammanhang är ett porträtt av löjtnant Petter Ljung i Spånga kyrka. Spetsarna äro i samtliga fall enkla, ogenombrutna och svagt lancettformiga. De spetsstrotfén innehåller äro av en helt annan typ. De äro i samtliga fall pryddade med namnchiffer i genombrutet arbete. Halva antalet ha öppen, stiliserad krona placerad ovanför de inbundna C:na, under det de resterande sakna krona. Det sistnämnda är dock intet bevis för spetsarnas karaktär av spontonspetsar. Såväl fan- som standarspetsar förekommo under tidigare delen av Karl XII:s regering. Är det halvpikar, synes det peka här emot skilda modeller för olika officersgrader. Huru ringkragarna sågo ut veta vi av förordningarna av 1698. Detta år föreskrevs, att alla svens

infanteriofficerare skulle vara försedda med ringkragar. Av bevarade officersporträtt från tiden, känner man utformningen tämligen väl. Men även i detta fall inträffar det egenömliga, att de i trofén ingående ringkragarna ej följa för den gällande förordningar. Av de med namnchiff försedda kan endast en identifieras enligt föreskriven typ. De övriga (sannolikt från Karl XI:s tid) bära visserligen ett krönt namnchiffer men av helt annat utseende.

Vad den personliga beväpningen beträffar borde den av de samtida källorna att döma vara rikt företrädd. De Poltavatrofén tillhörande vapnen äro för vånansvärt få. Det är dock icke så märkligt, att värjorna äro så sparsamt företrädda, då tsar Peter brukade bortskänka svenska erövrade officersvärjor som nådevedermäle. Vapnen bestå av blanka vapen och handeldvapen. Den förra gruppen omfattar två värjor och en pallasch, alla officersvapen. Värjorna ha båda förgyllda mässingsfästen av sedvanlig karolinsk drabantsmodell. Den ena har å klingan ovanför "blodrännan" ett litet inbundet (instansat), värjan troligen härrörande från Karl XI:s tid. Den andra värjan bär på parerplåtarna i upphöjt arbete mot pansad botten Karl XII:s krönikamamnchiffer inramat av palmkvistar nedanför vilket årtalet 1712 återfinnes. Detta visar tydligt, att värjan är för ung för att vara tagen vid Poltava. Pallaschen är helt osvensk, trots att klingan bär inskriften "Vivat Carolus 12 Rex Suecia." Sannolikt har pallaschen burits av någon utländsk officer i svensk tjänst, förutsatt att klinga och fäste ursprungligen höra samman.

Handeldvapnen omfatta tjugo hjullåspistoler, varav samtliga på två undertag när äro av kommisstyp. Det övervägande antalet av pistolerna äro av 1690 års modell. Musikinstrumenten slutligen omfattar tio pukor, tre trombor och ett tjugotal trumpeter av växlande storlek.

Föredragshållarens slutomdöme var, att ett stort antal av i trofén ingående föremål på skilda vägar tillförts samlingen. Trots detta erbjuder trofén mycket intresse, då den utgör ett minne från den karolinska tiden. Att den även intager en central plats i det ryska folkmedvetandet, visar bäst därigenom att trofén fått en mera framskjuten placering i vapensalen, än den hade under kejsartiden. Den framstår sålunda som centralpunkt i trofésalen. Ett vackert äreminne över karolinerna-ryssarnas lärdom

mästare i krigskonsten - för att citera tsar Peter efter segerlaget,
slutade fänrik Cederlöw sitt intressanta och belysande föredrag.

J.F.H.

Till våra medlemmar.

Med detta nummer närslutes en postanvisning, vilken kan användas för
att till skattemästaren insända årsavgiften för år 1947.
Våra danska medlemmar kunna insända årsavgiften, 10 svenska kronor plus
50 öre genom bankclearing. Adressen är endast Skånes Vapenhistoriska
Förening, Malmö.

Nyinalda medlemmar:

Leg. läkare Åke Brodin, Malmö. (Hartvig Olsson.)
Antikvitetshandlande C.H. Lundgren, Stockholm. (Widmark.)
Reklamtecknare Erik Sundblad, Malmö. (Bergsten.)

Redaktör: J. Folke Herrström, Malmö.